

SEVME SANATI

Erich Fromm

Say Kitap Pazarlama

Aralık 1981

-ÖZET-

Ö N S Ö Z

Bu kitabı okuyarak sevme sanatına ilişkin hazır bilgiler edinmek isteyenler, düş kırıklığına uğrayacaklardır. Tam tersine bu kitap, belli bir olgunluk düzeyine erişmeden kişinin sevgiye ulaşamayacağını göstermeyi amaçlamaktadır. Burada yapılmak istenen, okuyucuya; sevgiye erişmek için harcadığı tüm çabaların, kendi kişiliğini bütünüyle yaratıcı yönde geliştirmedikçe, başarısız kalacağını göstermek, komşusunu sevme yeteneği, alçak gönüllülük, cesaret, inanç ve disiplin kazanmadan sevgiden yana kişisel doygunluğa erişemeyeceğini kanıtlamaktır. Bu niteliklere az rastlanan bir uygarlıkta, sevme yeteneğine erişmek de güç rastlanan bir başarı olarak kalmaktadır.

ERICH FROMM

Hiç bir şey bilmeyen, hiç bir şeyi sevemez.

Hiç bir şey yapamayan, hiç bir şey anlamaz.

Hiç bir şey anlamayan, değersizdir.

Oysa anlayan kişi aynı zamanda sever, farkına varır, görür...

Bir şeyin aslında ne kadar bilgi varsa, daha fazla sevgi vardır...

**Tüm yemişlerin böğürtlenlerle aynı zamanda olgunlaştığını düşleyen kişi, üzümle-
re ilişkin bir şey bilmiyor demektir.**

PARACELTUS

SEVMEK BİR SANAT MIDİR?

Hiç kimsede sevginin önemsiz olduğuna ilişkin bir kanı yoktur. Onun açlığını çekerler; sinemalarda mutlu ya da mutsuz aşk hikâyeleri izlerler. Buna rağmen, pek azı sevgiye ilişkin bir şeyler öğrenmenin gerekli olduğunu düşünür.

Birçok kişi, sevme sorununu ilkel bir biçimde ele almakta, kendi sevebilme gücünden, sevme ediminden çok sevilme olarak görmektedir. Onlar için sorun, nasıl sevebilecekleri, nasıl sevimli olabilecekleridir. Bu amaçlarını gerçekleştirmek için çeşitli yollar denirler. Özellikle erkeklerin kullandığı bu yollardan biri, güçlü olmak, toplumsal konularının elverdiği oranda güçlü ve paralı olmaktır. Kadınların başvurdukları bir yol ise, endamına, giyimine özen göstererek çekici olmaktır.

Kibar olmak, ilgi çekici konuşmalar yapmak, yardımsever, alçakgönüllü görünüp kimseyi incitmemek, kendilerini çekici kılmak için kadın ve erkeklerin birlikte başvurdukları diğer yollardır.

Bizim uygarlığımızda birçok kişi için sevimli olmanın anlamı, cinsel cazibeye sahip olmakla, popüler olmanın dışında bir anlam taşımamaktadır. Çağdaş uygarlığın bu nedene sıkıca bağlı bir başka önemli özelliği daha vardır. **Tüm uygarlığımız, karşılıklı kâr sağlayan bir alış-veriş düşüncesi, satın alma açlığı üzerinde yükseliyor.** Çağdaş insanın mutluluğunun temel unsurunu, mağaza vitrinlerine bakmak, peşin ya da taksitle dilediği bir şeyi almak oluşturmaktadır. Kadın ya da erkek, insanlara aynı gözle bakıyorlar. **Erkek için, çekici bir kız -kız için çekici bir erkek-, peşinde oldukları ganimetlerdir. “Çekicilik” kişilik pazarında genellikle aranan ve peşinde koşulan bir süslü nitelikler paketi anlamına gelir.** Kişiyi çekici yapan şey, fiziksel olduğu kadar düşünsel olarak da günün modasına bağlıdır. **1920’lerde sigara ve içki içen, külhani; ama dişi kızlar çekiciydiler.**

Bir sanatı öğrenme süreci iki bölüme ayrılabilir: İlk adım, kuramda ustalaşmak, ikinci adım, pratikte ustalaşmak. **Muhtemelen bizim uygarlığımızdaki insanların, bu kadar açık başarısızlığa uğramalarına karşın, bu sanatı öğrenmeyi niçin böylesine nadir denedikleri sorusunun cevabı da burada yatmaktadır: başarı, itibar, para, güç, hemen hemen tüm enerjimizi bunları nasıl gerçekleştireceğimizi öğrenmeye harcarız. Sevmeyi öğrenmeye ise verecek hiç bir şeyimiz kalmaz.**

SEVGİ KURAMI

Sevgiye ilişkin tüm kuramlar, insan kuramıyla, insanlığın varoluş kuramıyla başlamak zorundadırlar. Hayvanlarda biz sevgiyi ya da sevginin benzerini onların içgüdüsel yapılarının parçaları olan ilişkiler halinde buluruz. İnsandaysa, bu içgüdüsel yapının sadece kalıntılarını görmektediriz. İster birey, ister tüm insan soyu olsun, doğumuyla,

kesin olan, içgüdüler kadar kesin olan bir ortamdan, belirsiz, kararsız ve açık bir ortama fırlatılır. Sadece geçmişe ilişkin kesinlik vardır. Geleceğe ilişkin çok uzaklardaki ölümden başka kesin olan bir şey yoktur.

İnsan zekâyla ödünlendirilmiştir. O, kendi kendini bilen bir yaşamdır; kendisinin, diğer insanların, geçmişinin ve gelecekte onu bekleyen olasılıkların farkındadır. Kendi kendinin ayrı bir varlık olarak bilincinde olması, yaşam süresinin kısalığını, kendi kararıyla doğmayıp, belki sevdiklerinden önce, belki de onlardan sonra; ama kendi isteği dışında öleceğini bilmesi, yalnızlığının ve ayrı olmasının farkında olup, doğal ve toplumsal güçler karşısında çaresiz kalışı, insanın ayrı ve kopuk yaşamını çekilmez bir hapisaneyeye çevirmektedir. Eğer bu hapisaneden kurtulup dışarıya çıkamaz, kendisini dış dünyayla, bir başka insanla ya da düşünceyle bütünleştiremezse çıldırır.

Âdem ve Havva “iyilik ve kötülük bilgisi ağacının meyvesini yedikten, tanrıya başkaldırdıktan (başkaldırma özgürlüğü varolana dek iyi ve kötü yoktu), doğadaki ilk hayvansal ahenkten kurtularak insanlaştıktan; bir başka deyişle insan olarak doğduktan sonra -gördü ki, çıplaktılar- ve utandılar.” Sevgiyle bütünleşmeden insanın, ayrılığını farketmesi utancın kaynağıdır. Bu, aynı zamanda suçluluğun ve huzursuzluğun da kaynağıdır.

Bebekte “BEN”lik henüz çok az gelişmiştir. O, hâlâ kendisini annesiyle bütün hissediyor. Anne varolduğu sürece ayrı olma duygusuna kapılmaz. Bebeğin yalnızlık duygusu, annesinin göğüsleri, derisi gibi ananın nesnel varlığı ile giderilir. Çocuğun yalnızlık ve erkinlik duyguları biraz gelişince, annenin fiziki varlığı artık yetersiz kalır ve böylece yalnızlığı başka yollarla alt etme gereksinimi doğar.

Alkole ya da uyuşturucu maddeye sığınarak tek başlıklarından kaçmayı deneyenler, ayıldıktan sonra, daha büyük bir ayrı olma duygusuna kapılırlar. Ve sonuçta aynı şeylere daha sık ve daha yoğun bir şekilde başvurmaya itilirler. Yoksul bir Romalı bile “civis romanus sum” (ben bir Roma vatandaşıyım” diyebildiği için gurur duyuyordu, Roma ve İmparatorluk onun ailesi, yuvası, dünyasıydı. Çağdaş Batı toplumunda da, topluluk ile bütünleşme ayrı olmanın üstesinden gelmenin en yaygın yoludur. Amacın sürüye katılmak olduğu, bireyin kişi olarak büyük ölçüde yitirdiği bir oluşturma. Eğer ben de, herkese benzer; beni, farklı kılacak olan bir düşüncem, ya da duygum olmaz, topluluğun fikirlerine, geleneğine uygunluk gösterirsem; korunur, ürküntü saçan yalnızlıktan kurtulurum.

Diktatörlüklerde bu uygunluk, korku ve dehşete başvuru olarak; demokratik ülkelerde ise propaganda ve önerilerle sağlanır. İki sistem arasında bir tek büyük ayrılık vardır. Demokrasilerde toplum dışı kalmak mümkündür. Ve gerçek yaşamda da rastlanmayan bir durum değildir bu. Baskıcı sistemlerde ise, ancak birkaç olağanüstü kahraman ve fedai itaat etmeyi reddedebilir. Bu farklılığa rağmen, demokratik toplumlarda çok daha büyük ölçüde topluma uygunluk görülür. Neden, birleşme sorununa her halükârda bir çözüm bulunmasının zorunluluğunda yatmaktadır. Eğer başka daha iyi bir yol

bulunmazsa, sürüsel birliğe uygunluk diğerlerine ağır basar.

Talmud'daki şu cümle, bireyin benzersiz olduğu kanısına örnektir: **“Kim bir yaşam kurtarırsa, tüm dünyayı kurtarmış olur, kim bir yaşamı yok ederse, dünyayı yok etmiş olur.”** Bireyciliğin gelişmesinde gerekli bir koşul olan eşitlik, Batı aydınlanma felsefesinin de kavramlarından biriydi. Kant'da net bir şekilde belirtildiği gibi **eşitlik, hiç kimsenin bir başkasının amacına araç olmaması anlamını taşır. Bu, tüm insanların birbirleri için araç değil amaç; sadece amaç oldukları zaman, herkesin eşit olacağı anlamına gelir. Aydınlanmacıların düşüncelerini izleyen, çeşitli okullardan, sosyalist düşünürler eşitliği, sömürünün kaldırılması, ister “insanca”, ister zalimce olsun; insanın insanı kullanmaması olarak tanımlıyorlardı.**

Kapitalist toplumda eşitliğin anlamı değiştirilmiştir. Eşitlikle kastedilen, bireyselliğini yitirmiş insanların, otomatların eşitliğidir. Bu gün eşitlik “birlik”den çok “ayrılık” anlamına gelmektedir. Bu soyutlamaların aynılığı, aynı işte çalışan, aynı biçimde eğlenip aynı gazeteyi okuyan, düşünceleri, duyguları aynı olan insanların aynılığıdır. Buna göre, **kadın eşitliğinde olduğu gibi, genellikle ilerlememizin işareti olarak övülen, bazı başarılarla kuşkuyla bakmak gerekiyor.** Kadın eşitliğine karşı söz etmediğimi belirtmem gereksiz. Fakat bu eğilimin, eşitlik yolunda olumlu yanları, kişiyi yanıltmamalı. Bu farklılıkları ortadan kaldırmaya yönelik eğilimin bir parçasıdır. **Eşitliğin değeri şu noktaya kadar düşünülmüştür: Kadınlar eşittir; çünkü onlar artık erkeklerden farklı değillerdir.** Aydınlanma felsefesinin önermesi olan **“l’ama n’a pas de sexe » (ruhun cinselliği yoktur)** genel bir alışkanlık haline gelmiştir. Yitmekte olan cinsel kutuplaşmayla birlikte bu kutuplaşma temeline oturan cinsel aşk da yitiyor. **Karşıt kutupların eşitliği yerine, erkek kadın aynlaşıyor. Çağdaş toplum, bireysel olmayan eşitlik fikrini öğütleyip yaymakta. Çünkü sürtüşüp pürüz çıkarmadan kalabalık topluluk içinde çalışabilecek, birbirinin eşi, çekirdek insanlara gereksinim duyuyor toplum. Bu insanların hepsi, verilen emirlere uymaktadırlar; ama yine hepsi kendi isteklerini yaptıklarına inandırılmışlardır. Nasıl ki, çağdaş yoğun üretimde malların standartlaştırılması bir gereklilikse, sosyal süreçte de insanların standartlaştırılması öyle bir gerekliliktir. Ve bu işe “eşitlik” denmektedir.**

Alkolizm, uyuşturucu madde alışkanlığı, zora dayalı cinsellik ve intihar olaylarının çokluğu, çağdaş Batı toplumundaki sürüye uyumdaki başarısızlığın nisbî belirtileridir. Ayrıca bu çözüm yolu vücutla değil, ağırlıklı olarak kafayla ilgilidir. Bu nedenle de dinsel kendinden geçme ayinlerine göre daha başarısızdır. Sürüye uyumun bir tek iyiliği vardır, o da zaman zaman tekrarlanmayıp, sürekli oluşudur. **Birey üç, dört yaşlarında uyum gösterme düzenine katılır ve o andan sonra sürüyle olan ilişkisi hiç kesintiye uğramaz.** Hatta kişiyi bekleyen son büyük toplumsal işinde, cenaze töreninde bile bu uyum düzenine sıkı bir bağlılık vardır. Ayrı olmadan doğan kaygıyı azaltmanın bir yolu olan uyum göstermeye ek olarak, çağdaş yaşamın bir başka etkenini de gözönüne almalıyız: **çalışma düzeniyle eğlenme düze-**

ninin etkileri. İnsan “dokuzdan beşe” çalışan bir kişi olarak iş gücünün ya da yöneticiler ve kâtipler gibi bürokratik gücün bir parçası olmuştur. Çok az inisiyatifte sahiptir. Görevleri, işin yönetmeliği ile çizilmiştir. Basamağın üstündekilerle altındakiler arasında çok az bir fark vardır, Hepsi, yönetmeliğin yapının tümü için belirlediği işi, belirlenen hız ve belirlenen tarzda yaparlar. Hatta duygular bile tanımlanmıştır: neş'e, hoşgörü, güven, tutku ve hiç kimseyle çatışmadan herkesle geçinebilme yetisi. Eğlence de bu denli zorlayıcı bir yolla olmasa bile, benzer şekilde düzenlenmiştir. **Okunacak kitaplar, kitap kulübüne seçilir. Filmler filmcilerle sinema sahipleri tarafından verilen ilanlarla saptanır.** Geride kalanlarsa, hep yeknesaktır: arabayla pazar gezintisi, televizyon programları, kâğıt oyunları ve toplantılar. **Doğumdan ölüme, pazartesiden pazartesiye, sabahtan akşama tüm faaliyetler düzenlenmiş bir örnek hale getirilmiştir.**

Böylesi bir düzenin ağına düşen kişi, insan olduğunu, tek bir birey olduğunu nasıl hatırlar? Düş kırıklığıyla, üzüntüyle, sevgi özlemi, hiçlik ve ayrı olma korkusuyla doluyken, yaşama şansına bir kez sahip olduğunu nasıl aklına getirebilir?

İster masa yapan bir marangoz ya da elmas işleyen bir kuyumcu olsun; ister ürününü yetiştiren çiftçi; ya da resmini boyayan ressam olsun, yaratıcı bir işte çalışanla nesnesi tek vücut haline gelir, insan yaratma süreci içinde kendini dünya ile bütünleştirir. Bu, yalnızca üretici işler için, benim tasarlayıp gerçekleştirdiğim ve benim sonucunu aldığım işler için söz konusudur. **Çağdaş çalışma süreci içindeki bir memurun, sonu gelmez bir zincirle bağlı işçinin bu bileşik işe katacakları çok az şey kalmıştır. İşçi makinenin, memur bürokratik kurumun bir parçasıdır. Artık o, kendisi olmaktan çıkmıştır. Bu nedenle de önünde topluma uyum göstermekten başka bir olma yolu kalmamıştır.**

Tam çözüm, insanlar arası birlikteki başarıda, bir başka insanla sevgi içinden kaynaşmada yatmaktadır. Ortak yaşam birliği, gebe anayla kamında gelişen bebek arasındaki biyolojik ilişki modelinde olduğu gibidir. İki kişidirler; ama birdirler. “Birlikte” (ortak) yaşarlar, birbirlerini gereksinirler. Bebek, ananın bir parçasıdır. Gereksindiği her şeyi ondan karşılar. Anne o'nun dünyasıdır adeta. Onu besler, onu korur, bunun yanında ananın kendi yaşamı da onunla yoğunluk kazanır. Ruhsal ortak yaşam birliğinde iki vücut birbirinden bağımsızdır. Fakat benzer tür bağlılık ruhsal olarak vardır.

Ortak yaşam birliğinin **edilgen** biçimi, boyun eğiş, bilimsel bir deyişle **mazoşizmdir**. Mazoşist kişi, kendisini, yöneten, yönlendiren, koruyan, adeta yaşamının oksijeni olan kişinin ana parçası haline getirerek soyutlanıp ayrı olmanın katlanılmaz duygusundan kaçır. İster tanrı, ister insan olsun, boyun eğdiği şeyin gücünü abartır; **“Ben hiç bir şeyim, o her şey; onun parçası olmaktan öte bir değerim yok. Bir parça olarak, ben onun büyüklüğünden güçlülüğünden, kesinliliğinden pay almaktayım.”**

Mazoşist kişinin karar vermesi, bir sorumluluk altına girmesi sözkonusu değildir. O hiç bir zaman tek başına değildir. -Ama bağımsız da değildir, bir bütünlüğü yoktur, henüz tam

olarak doğmuş değildir- Dinsel dilde, tapınılan nesneye put denir, din dışı mazoşistlik sevgi ilişkilerinde temel işleyiş değişmez, kişi putlaştırılmaktadır. Mazoşist ilişkilere, bedensel, cinsel istekler karışabilir, bu durumda kişi sadece kafasıyla değil, tüm vücudu ile parçası olduğu şeye teslim olur. Mazoşist kişi kadere, hastalığa, ritmik müziğe, uyuşturucu madde ya da hipnotizma ile sağlanan kendinden geçişe sığınabilir. Bu hallerin tümünde kendi bütünlüğünü yadsır, kendisini, kendi dışındaki bir şeyin ya da birisinin aracı haline getirir. Yaşama sorununu üretici faaliyetle çözme gereksinimi duymaz.

Ortak yaşama birliğine etken örnek hükmetme, ya da ruhbilimsel bir deyim olarak, mazoşizmin karşıtı olan sadizmdir. Sadist kişi, kendi yalnızlık ve hapsolmuşluk duygularından bir başka kişiyi kendi parçası haline getirerek kurtulmak ister. Kendisine tapan bir başka kişi sayesinde kendini yüceltip abartır. Karşıtı gibi, sadist kişi de boyun eğen kişiye bağlıdır. O olmadan yaşayamaz. Aralarındaki fark sadece şudur; sadist kişi emreder, sömürür, can yakar, aşağılar, mazoşist kişiye ise emredilir, sömürülür, canı yakılır, aşağılanır. Bunlar gerçekte, büyük farklılıklardır, fakat duygusal açıdan ele alındığında fark pek o kadar büyük değildir. Her ikisi de aynı konumdadır: bütünleşmeden birleşme. Eğer durumu bilince çıkartacak olursak, kişinin farklı nesnelere karşı, farklı davranış biçimleri göstermesi karşısında şaşırıp kalmayız. Hitler halka karşı, ilkel bir sadizmle davrandı; fakat kadere, tarihe ve doğanın «üstün güçleri»ne karşı mazoşist bir tavır içindeydi. Sonu - genel yok ediş içinde, intihar- başarı düşü ve herşeye hâkim olma isteği gibi, tipiktir. (Mazoşizm ve sadizme ilişkin daha fazla bilgi için bak «escape from Freedom» E. Fromm Rinehart & Company, New York 1941.)

Haset, kıskançlık, hırs, her çeşit açlık, bunların tümü tutkudur. Sevme ise zorlama olmadan sadece özgür olduğunda yaşanabilen, insan gücünü somutlayan bir eylemdir.

Vermek nedir?

Çok kolay gibi görünüyorsa da bu sorunun yanıtı gerçekte karışıklıklarla belirsizliklerle doludur. Bu konuda en yaygın yanlış anlama, vermenin bir şeyden «vazgeçme», bir şeyden yoksun kalma, bir başkasının uğruna kurban olma gibi anlaşılmasıdır. Kişiliği gelişmemiş, yönelimleri hepbanacı, sömürücü ya da istifçiliğin ötesine geçememiş bir kişi sevme edinimini böyle anlar.

Bezirgân kişilikli biri, karşılığında bir şey alarak vermeye hazırdır, ona göre bir şey almadan vermek kandırılmaktır. Ana yönelimi üretici olmayan kişi verme sonucu yoksullaşma duygusuna kapılır. Böylece bu tür birçok kişi vermeyi reddeder. Bazıları da vermeyi bir özveri duygusu olarak ele alıp erdem, sayarlar. Kişi vermelidir, çünkü vermek acı çekmektir, onlara göre vermenin erdemi, bir şey uğruna özveriyi kabul etmekte yatmaktadır. Onlar için vermenin almaktan daha iyi olduğu duygusu, yoksun olma acısının, alma sevincinden daha iyi olduğu anlamına gelmektedir.

Üretici bir kişilik için vermek, tümünden farklı bir anlam taşımaktadır. **Vermek, taşınan gücün en üst düzeyde anlatımıdır. Verme edimi sırasında gücümü, zenginliğimi, kudretimi hissedirim. Bu üst düzeyde yaşanan canlılık ve taşınan güç beni sevinçle doldurmaktadır. Kendi kabıma sığmadığımı, har vurup harman savurduğumu, yaşadığımı hissediyor, bu yüzden de sevinçten uçuyorum.** («Man for Himself» E. Fromm, London, Routledge, 1949.) **Vermek, almaktan çok daha coşku vericidir. Bu, beni yoksullaştırdığı için böyle değildir; verme eyleminde canlılığımın gücü yattığı için bu, böyledir. Yoksulun, zenginden daha fazla verme eğilimi taşıdığını hep biliriz. Ama belli bir noktanın ötesinde yoksulluk vermeyi olanaksız kılmaktadır. Bu durum, kişiye sadece doğrudan acılar verdiği için değil, aynı zamanda yoksulun elinden, verme sevincini aldığı için de onur kırıcıdır.**

İnsanı tanıma sorunu, dinin; Tanrıyı tanıma sorunuyla atbaşı gitmektedir, geleneksel Batı tanrıbiliminde. Tanrı hakkında düşünce yoluyla, önermeler ileri sürerek Tanrıyı tanıma girişiminde bulunulur.

Kutuplaşma, tüm yaratıcılığın kaynağıdır. Erkek-kadın kutuplaşması, aynı zamanda insanlar arası yaratıcılığın da kaynağıdır. Bu biyolojide, tohumla yumurtanın birleşmesinin çocuğun doğumunun temelini oluşturmasında açıkça görülür. Durum, salt ruhsal alanda da değişik değildir, kadınla erkek arasındaki sevgiyle her ikisi de yeniden doğar.

Eşcinsel sapkınlıkta bu kutupların birliğine ulaşamaz. Bu nedenle eşcinsel kişi bir türlü gideremediği ayrı olma acısıyla kıvrılır...

Erkek ve dişi unsurların, **benzer kutuplaşması doğada da vardır.** Bu, sadece, hayvan ve bitkilerde, açıkça görüldüğü gibi değil, iki temel işlemin, alma ve nüfuz etmenin kutuplaşmasında da belirir. Bu, **toprakla yağmurun, nehirle okyanusun, geceyle gündüzün, karanlıkla aydınlığın, ruhla maddenin kutuplaşmasıdır.**

Bu düşünceyi büyük İslam şairi **Rumi** çok güzel dile getirmiştir:

Gerçekte, asla sevgilisince aranmadan ortaya çıkmaz sevgili.

Sevginin yıldırımını düştü mü bir yüreğe; bil ki, sevgi başverir o yürekte.

Öbür el olmadan ses çıkmaz tek elden.

Akıllılara göre gök erkektir, yer kadın: yer besler, büyütür göğün attıklarını.

Yer sıcaklığını yitirince, gök ısıtır onu; tazeliğini ve nemini yitirince, gök yeniler onu.

Gök, karısına yiyecek aramaya çıkan bir koca gibi dolanır durur.

Ve yer, ev kadınlığıyla uğraşır; çocuklara göz-kulak olur ve onları beslemeyi üstlenir.

Göge ve yere, akıllı varlıklarmış gibi bakın; zira onlar akıllı varlıkların yaptıklarını yapıyorlar.

Nasıl açar yer olmadan çiçekler, bahar dalları?

Gündüz ve gece düşman görülürler dıştan; oysa aynı amaca hizmet ederler.

Her biri ortak işlerini tamamlamak için birbirlerini sevmektedirler.

(R. A. Nicholson «**Rumi**» George Allen and Unwin Ltd. Londra, 1950 S. 122-3.)

Erkek karakter, etkisi altına alma, önderlik, hareketlilik (faal olma), disiplin ve maceracı niteliklere sahip olmak diye tanımlanabilir. Dişi karakter ise, üretici bir şekilde alma, koruma, gerçekçilik, tahammül ve analık nitelikleriyle belirir.

Döneminde Freud'un kuramı atak ve devrimci bir öz taşıyordu. Ne var ki, 1900'lerde doğru olanlar; 50 yıl sonra gerçekliklerini yitirdiler.

Ana-Babayla Çocuk Arasındaki Sevgi

Eğer tanrısal bir lütufla, anadan ve ana rahminden ayrılmanın verdiği ürküntüden bebek korunmasa; doğum anında korkudan ölüverirdi. Doğduktan sonra dahi bebek, doğum öncesi durumundan çok az farklıdır; nesneleri göremez, henüz kendinin ve kendi dışında yer alan dünyanın farkında değildir. **Sadece sıcaklığın ve yiyeceğin** olumlu uyarımını duyar; ama henüz sıcaklık ve yiyeceği kaynağından, anadan ayıramaz. Anne, **sıcaklık**, anne **yiyecektir**; anne güven ve doyunluk sağlayan **keyf** halidir.

Çocuk büyüüp geliştikçe, şeyleri oldukları gibi kavramaya, beslenmedeki doyunluğu, anadan ayırmaya başlar. Sonuçta, susuzluğunu, sütün verdiği doyunluğu ve anayı farklı nesnelere olarak tanır. Birçok şeyin farklı olduğunu, kendilerine özgü bir yapıları bulunduğunu bilince çıkartır. Bu noktada, onlara isim vermeyi öğrenir. Aynı zamanda onları ellemeyi, ateşin sıcak ve can yakıcı, ana kucağının sıcak ve rahat, tahtanın sert ve ağır, kâğıdın hafif ve yırtılır olduğunu öğrenir, insanlara yaklaşmayı da öğrenmektedir; **“annem yemeğimi yersem gülümser, ağlarsam beni kucağına alır; kakamı yaparsam beni döver.”** Tüm bu deneyimler netleşerek şu yargıda toplanır: **“seviliyorum.”** **Seviliyorum; çünkü annemin çocuğuyum. Seviliyorum; çünkü çaresizim. Seviliyorum; çünkü güzel ve dayanılmazım. Seviliyorum; çünkü annemin gereksinimi var bana.”** Daha genel bir formülle söylersek: **“Böyle olduğum için seviliyorum.”** Ya da bir başka deyişle **“Ben, ben olduğum için seviliyorum.”**

Anne tarafından sevilme işlemi edilgendir. Sevilme için yapabileceğim hiçbir şey yoktur; anne sevgisi koşulsuzdur. Annemin sevgisi mutluluktur, barıştır; ona sahibolmak için, onu hak etmek için bir uğraş gerektirmez. Annenin koşulsuz sevgisinin bir de olumsuz yanı vardır. Bu, olumsuzluk onun sadece hak edilmeyi gereksinmemesinde değildir; o aynı zamanda elde edilemez, üretilemez, denetlenemez de. Eğer duruyorsa orada, varsa anne sevgisi, bir nimettir o; eğer yitmişse, durduğu yerden, yaşamın tüm güzellikleri de yitmiştir onunla, onu yaratmak için hiç bir şey gelmez elden.

Sekizbuçuk-on yaşlarına kadar çocukların çoğunda, sorun; hemen hemen bütünüyle **sevilmektir**. O olduğu için sevilme. Bu yaşa dek çocuklar henüz daha sevmeyebilirler, sevmeyi minnetle, sevinçle karşılarlar. Çocukların gelişmelerinin tam bu noktasında yeni bir unsur girer sahneye; kişinin kendi çabasıyla sevgi üretme duygusu, ilk kez, çocuk, annesine ya da babasına ürettiği bir şeyi, şiir, resim ya da benzeri herhangi bir şeyi vermeyi düşünür. Çocuğun yaşamında ilk kez sevmeye düşüncesi salt sevimden sevmeye, sevgi yaratmaya dönüşmektedir. Sevginin bu ilk tomurcuklanmasından olgunlaşmasına kadar uzun bir sürenin geçmesi gerekir. Sonunda çocuk ben merkezli (egocentricity) aşar, diğer insanlar, artık onun için salt gereksinmelerini karşılayan bir araç değildir. Başka insanların gereksinimleri de en az onunkiler kadar önemlidir. Vermek almaktan daha çok doyuran, daha çok haz veren hale gelmiştir. Sevmek, sevimden daha önemlidir. **Severek, narsizmin ve ben-merkezciliğin yarattığı hapishanenin yalnızlık ve soyutlama hücrelerinden kurtulmaktadır.**

Çocuk sevgisi, «**seviyorum; çünkü seviliyorum**» ilkesine dayanır.

Büyüklerin sevgisinin ilkesi, «**seviliyorum; çünkü seviyorum**»dur.

Olgunlaşmamış sevgi «**Seni seviyorum; çünkü sana gereksinimim var**» der.

Olgunlaşmış sevginin söylediği ise «**sana gereksinimim var; çünkü seni seviyorum**»dur. Sevmeye yetisinin gelişmesi, **sevgi nesnesinin** gelişmesiyle yakından ilişkilidir. Çocuk ilk ay ve yıllarda anneye sıkıca bağlıdır. Bu bağlılık, doğumdan önce anne ve çocuk hem iki ayrı kişi hem de bir bütünden başlar. Doğum, durumu bir ölçüde değiştirir; ama görüldüğü kadar önemli değildir Şimdi çocuk rahim dışında da hâlâ tümüyle anneye bağlıdır. Fakat günden güne bağımsızlaşmaktadır. Yürümeyi, konuşmayı, tek başına dünyayı tanımayı öğrenir. Anneyle olan ilişkisi yaşamsal öneminin bir bölümünü yitirir ve babayla olan ilişki giderek daha önemli hale gelir. Bu, anneden babaya yönelişi anlamak için anne ve baba sevgisi arasındaki ayrımı bilmeliyiz. Anne sevgisi, çok özel yapısının sonucu, koşulsuzdur. **Anne, yeni doğan bebeği, bebek yeni özgün koşulları yerine getirdiği için değil, kendi çocuğu olduğu için sever.** Elbette burada anne ve baba sevgisinden söz ederken, «**ideal tipler**»den söz ediyorum. Böylesi bir sevgi her anne ve babada bulunur demek istemiyorum. **Koşulsuz sevgi, sadece çocukların değil tüm insanların en derin özlemidir.**

Diğer yanda ise, kişinin değerlerinden dolayı hak ettiği için sevilmesi her zaman yerini kuşkuya bırakır; belki beni sevmesini istediğim kişiyi memnun edememekteyim, belki şu, belki bu oluyor. Burada sevginin her an bitivereceği korkusu vardır. Daha da öte «**hak edilmiş**» sevgi, yerini, kolayca, kişinin o olduğu, kendisi olduğu için sevilmediği **sadece** hoş gittiği için sevildiği, son çözümlemede kişinin sevimyip kullanıldığı yargılarıyla acı bir duyguya bırakır. **İster büyük, ister küçük olalım, hepimiz kuşkusuz ana sevgisine tutunmanın özlemi içindeyiz.** Çocukların çoğu ana sevgisini alacak kadar mutludurlar. Büyüklerde aynı özlemi doyurmak çok zordur. Çokluk, dinsel biçimlerde; daha çok da nevrozlarda ortaya çıkar.

Babayla olan ilişki oldukça farklıdır. **Ana, içinden çıktığımız yuva, doğa, toprak, okyanustur. Baba ise, çocuğun öğretmeni; yaşamdaki yol göstericisidir.** Anne ve babanın çocuğa karşı olan tutumları, çocuğun tüm gereksinimlerini bütünüyle karşılar. **Bebek, annenin koşulsuz sevgisine; fizyolojik olduğu kadar ruhsal korunmaya gereksinim duyar. Altı yaşından sonra ise, babanın sevgisine, onun otoritesine ve yönlendiriciliğine gereksinim duyar. Annenin işlevi çocuğu yaşamda güvenli kılmaktır. Babaninki ise onun öğretmeni olmak, ona içine doğup, unsuru olduğu toplumun sorunlarıyla başa çıkabilmesinin yollarını göstermektir. En ideal anne sevgisi çocuğu büyütmekten alıkoymaya, onun çaresizliğine prim vermeye kalkışmaz.**

Anne, yaşama güvenli olmak, aşırı sinirli olmamak ve huzursuzluğunu çocuğuna taşımamak durumundadır. Yaşamının yarısını, çocuğunun bağımsız, kendinden ayrı bir kişi olması dileği ile kaplamalıdır. Babanın sevgisiye kurallar ve beklentilerle yönlendirilmelidir. Otoriter ve ürküten bir sevgiden ziyade bağışlayan, sabırlı bir sevgi olmalıdır. Büyümekte olan çocuğa artan bir yeterlilik duygusu aşılmalı ve sonuçta çocuğun kendi yetkisi (otoritesi) olmasına izin vermelidir.

Sonuçta yetişkin kişi, kendi kendisinin ana, babası olma durumuna gelir. Sanki içinde bir analık bir de babalık güdüsü vardır. Analık güdüsü «**seni, benim sevgimden, mutlu bir yaşam dileğimden yoksun bırakacak hiç bir kötülük, hiç bir günah yoktur.**» Babalık güdüsü ise, «**Yanlış yaptın, yanlışının belli sonuçlarından kaçınamazsın ve her şeyden öte; eğer seni sevmemi istiyorsan tutumunu değiştirmelisin.**» Yetişkin insan dıştaki anne ve babadan kurtulmuş; ama onları içinde yeniden oluşturmuştur. **Yetişkin bir insan, ne oranda birbirleriyle çatışarlarsa çatışınlar, hem analık, hem de babalık güdülerinin her ikisiyle birlikte sever. Eğer kendine sadece babalık güdüsünü ayırırsa şefkatsiz ve haşin olur. Şayet sadece analık güdüsünü yeşertirse, yargılama gücünden yoksun kalır. Ve hem kendisinin, hem de başkalarının gelişmelerini engeller.** Ruhsal sağlığı ve olgunluğu başarmanın temelinde, ana-yönelimli bağlılıktan baba-yönelimli bağlılığa doğru gelişmenin sonundaki sentez yatmaktadır. Bu gelişmenin başarısızlıkla sonuçlanması, nevrozların temelini oluşturur.

Nevrozlu gelişmeye yol açan nedenlerden biri, erkek çocuğun onu seven; fakat aşırı yumuşak ya da hükmedici bir anneye, zayıf ve ilgisiz bir babaya sahip olmasıdır. Bu durumda çocuk anaya olan ilk bağlılığında takılır kalır ve anneye dayalı bir kişi olarak gelişir, çaresizlik hisseder; almak, bakılmak, korunmak gibi alıcı insan özellikleri gösterir. Disiplin, bağımsızlık ve kendi yaşamına sahip olma gibi babalık niteliklerinden yoksundur. Her önüne çıkandan, bazen kadınlar, bazen güçlü ve otoriter erkekler arasından kendine bir «anne» bulmaya çalışır. Bunun karşıtında, eğer anne soğuk, ilgisiz ve hükmedici bir yapıya sahipse, çocuk ya anaya sığınma gereksinmesini babasına, ya da baba verine koyabileceği kişilere yöneltir -burada da sonuç ilkinin aynıdır,- ya da tek yanlı baba yönelimli bir kişi olarak gelişir. Tümüyle yasaya, düzene ve otoriteye bağlı bir kişi olur ve

koşulsuz sevgi alma ya da umma yetileri güdük kalır. Böylesi gelişme, eğer baba otoriter ve oğluna çok bağlı bir kişi ise daha da şiddetli olur.

Tüm bu nevrozlu gelişmelerin ortak özelliği, analık ya da babalık unsurlarından birisinin gelişmemesi; ya da anne ve babanın rollerinin hem kişinin kendi içinde hem de dış dünya ile olan ilişkilerinde birbirine girip, karmakarışık hale gelmesidir. Ki, çok şiddetli nevrozlu gelişmelerde bu durum vardır. Daha ileri araştırmalar belli nevrozların; örneğin saplantı nevrozunun tek yanlı baba bağlılığından, histeri, alkolizm, kendini kabul ettirememesi, yaşamın gereklerini kavrayamama ve ruhsal çöküntü nevrozlarının ise ana-yönelimli olmadan kaynaklandığını göstermiştir.

Anne Sevgisi

Anne ve baba sevgileri arasındaki ayrımı incelerken daha önceki bölümlerde anne sevgisinin doğası üzerinde durduk. O bölümde de belirttiğim gibi anne sevgisi, çocuğun gereksinmelerinin koşulsuz karşılanmasıdır. Burada, daha önce yaptığım tanıma çok önemli bir nokta ekleyeceğim. **Çocuğun yaşamının karşılanmasının iki görünümü vardır: Bunlardan birincisi, çocuğun yaşamını koruyup, büyümesini sağlamak için gerekli olan sorumluluk ve bakımdır. İkincisiyse korumanın çok daha ötesindedir. Bu, çocuğa yaşama sevgisi aşılamak, ona; dünyaya gelmek, küçük bir kız ya da oğlan olmak, yaşamak güzeldir duygusunu vermektir.** İşte anne sevgisi çocuğa, “**dünyaya gelmek ne de iyiymiş**” duygusunu verir. Çocuğa, salt hayatta kalma isteğini değil; **yaşama sevincini** de aşılır. Aynı düşünce İncil'de, bir başka simgeyle açıklanır. Vadedilmiş toprak (Toprak her zaman ananın simgesidir) «**süt ve bal ırmaklarının aktığı**» yer olarak tanımlanır. Süt sevginin ilk görünümünün ilgi ve onaylamanın simgesidir. Bal, yaşamın tatlılığını, ona duyulan sevgiyi ve yaşamının mutluluğunu simgeler.

Annelerin büyük çoğunluğu «süt» verebilmektedir; ama onların pek azı «bal» da ekleyebilirler. Annenin bal verebilme yetisine sahip olabilmesi için sadece «iyi anne» olması yetmez; mutlu bir kişi de olmalıdır. Bu noktaya erişen annelerin sayısı pek yüksek değildir. Annenin çocuk üzerindeki etkisi pek abartılmış sayılmaz. Annenin yaşamaya olan tutkusu, huzursuzluğu gibi bulaşıcıdır. Her iki tutum da çocuğun tüm kişiliği üzerinde derin etkilere sahiptir. **Gerçekten çocuklar -ve yetişkinler- arasında; sadece «süt» emenlerle «süt ve balı» beraberce alanları birbirinden ayırmak hiç de zor değildir.** Anneyle çocuk arasındaki ilişki, eşitsizliğin tüm özelliklerini taşır; biri tüm yardımları gereksinir, diğeri ise verir. Bu, başkalarını düşünen, bencil olmayan yapısından dolayı anne sevgisi, sevgilerin en yüce türü ve tüm duygusal bağların en kutsalı olarak kabul edilir. Görünen odur ki, anne sevgisinin gerçek başarısı; ananın küçük bebeğe karşı duyduğu sevgide değil, ananın büyüyen çocuğa duyduğu sevgide yatmaktadır. Aslında annelerin büyük çoğunluğu, bebek küçük ve onlara tümüyle bağımlıken seven annelerdir. Kadınların çoğunluğu, çocuk isterler; yeni doğan bebek, onları mutlu kılar. Can-ı gönülden bakarlar bebeğe. Karşılığında, bebeğin yüzünde beliren bir gülücük ya da doygunluk ifadesinden başka hiç bir şey «**olmamalarına**» rağmen böyledir bu.

Öyle anlaşılıyor ki, **insanın dışısında olduğu kadar hayvanlarda da gözlenen böylesi sevgi tavırlarının kökleri içgüdüsel dürtülere uzanmaktadır.** Ne var ki içgüdüsel öğelerin ağırlığı ne olursa olsun, bu tür anne sevgisinde etken insana özgü ruhsal öğeler de bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi anne sevgisinde bulunabilen narsist unsurdur. **Bebeği kendi parçası olarak kabul ettiği sürece, annenin sevgisi ve aşırı düşkünlüğü narsizmini doyurmaktan başka bir şey olmayabilir.**

Bir başka dürtü, annenin güce ve sahip olmaya duyduğu istekte bulunabilir. Çocuk tümüyle çaresizdir ve annesinin isteminin nesnesidir. Etken olmaya ve sahip olmaya tutkun bir kadın için çocuk, doyunluğun doğal bir nesnesinden başka bir şey değildir. Bunlar sık sık rastlanan itkilerdir, fakat üstün olma gereksinimi olarak tanımlayabileceğimiz itkinin yanında bunlar daha az önemli ve yaygındırlar. Bu üstün olma gereksinimi, kişinin kendi varlığının farkına varmasına, salt bir yaratık olmanın kendisini doyurmamasına, fincandan fırlatılan bir zar olmayı yadsımasına kadar uzanan kökleriyle insanın en temel gereksinimlerinden biridir. Yaratılmanın edilgenliğinden kurtulup, yaratma duygusunu tatmak ister. Bu yaratma duygusunu doyurmanın birçok yolu vardır, bunlar içinde en kolay ve en doğal olanı annenin yarattığı varlığa karşı gösterdiği ilgi ve sevgidir. **Anne, kendisini bebeğiyle aşar, ona duyduğu sevgi yaşamına anlam ve değer kazandırır.**

Ne var ki, çocuk büyümelidir. Ananın rahminden, memesinden kurtulup sonunda tümüyle ayrı bir insan olmalıdır. Anne sevgisinin önündeki çocuğun büyümesine gösterilen ilgi, çocuğun kendinden ayrılmasına duyulan istektir. **Anne sevgisinde, bir olan iki kişi ayrılmaktadır.** Anne bu ayrılığı sadece hoşgörülle karşılamamalı; ayrıca bu ayrılığı isteyip körüklemelidir. İşte anne sevgisi bu aşamada, karşılığında sevilen insanın mutluluğundan başka bir şey istemeksizin sevebilme yetisi, özveri gerektiren güç bir görev haline gelir. Annelerin birçoğu işte tam bu esnada anne sevgisinin gerekli kıldığı görevi yerine getirmede başarısızlığa uğrarlar. Narsist, despot, hepbenimci kadınlar çocukları küçük olduğu süre içinde «seven» anne olmadı başarılıdırlar.

Çocuğu ayrılma sürecindeyken sevebilen anne ancak çok vererek mutluluğa, eren, varlığının kökleri kavi gerçekten seven kadın olabilir. **Büyüyen çocuğa duyulan anne sevgisi, kendisi için bir şey istemeyen sevgi; belki de en güç başarılabilir sevgi dürtüsüdür.** Ayrıca annenin küçük bebeği sevebilmesindeki kolaylıktan dolayı da oldukça aldatıcıdır. Fakat sadece bu zorluktan dolayı kadın, eğer kocasını diğer çocukları, yabancıları ve tüm insanları **sevebiliyorsa;** gerçekten seven anne olabilir. **Sevmeyen kadınsa, çocuğu küçük olduğu sürece şefkatli bir anne olabilir; ama seven anne olamaz.** Burada ölçüt çocuğun ayrılmasına gösterilen istek ve ayrıldıktan sonra sevmeyi sürdürebilmektir.

SEVGİ VE ÇAĞDAŞ BATI TOPLUMDA SEVGİNİN YOZLAŞTIRILMASI

Eğer sevgi olgunluk, üretici kişilik gerektiriyorsa, ileri uygarlıkta yaşayan bir birey için sevebilme yetisi, o uygarlığın ortalama insan üzerindeki etkisine bağlıdır. Çağdaş batı uygarlığından söz ettiğimize göre, batı uygarlığının toplumsal yapısını ve onun sonucu olarak ortaya çıkan ruhsal yapının, “**sevginin gelişmesine**” uygun olup olmadığını sormak gerekir. Bu soruya verilecek yanıt olumsuzdur. Batıdaki yaşamımızı izleyen bir tarafsız gözlemci kardeşlik sevgisinin, anne sevgisinin ve cinsel sevginin az rastlanan olgular olduğunu görecektir ve bunların yerlerinin gerçekte yozlaşmış sevgi biçimleri olan birçok sahte sevgiyle doldurulduğuna kuşku duymayacaktır.

Kapitalist toplum, bir yandan politik özgürlük ilkesi, diğer yandan tüm ekonomik ve toplumsal ilişkileri pazarın düzenlediği bir temel üzerinde yükselmektedir. Meta pazarı, malların hangi koşullarda alınıp satılabileceğini belirler; emek pazarı ise emeğin alınıp satılmasını düzenler. Yararlı şeyler ve yararlı insan enerjisi ve hüneri beraberce zora başvurmaksızın dolandırıcılık yapılmadan pazar koşulları altında alınıp satılacak mallara dönüşürler. **Ayakkabılar, yararlı ve gerekli olabilirler; ama pazarda talep edilmiyorlarsa hiç bir ekonomik (değişim değeri) yoktur. İnsan güç ve hünerinin de, eğer var olan piyasa koşulları altında bir talebi yoksa değişim değeri de yoktur.**

Sermaye sahipleri iş gücünü satın alıp ona yatırdıkları sermayenin kârlılığı için çalışmasını buyurabilirler. Emek sahipleri ise güç ve hünerlerini var olan piyasa koşulları altında sermaye sahibine satmak durumundadırlar, aksi halde açlıktan ölürlük. Bu ekonomik yapı değerlerin hiyerarşisini yansıtır. **Sermaye emeğe buyurur; sonunda cansız, ruhsuz şeyler, yaşayan emekten, insanoğlunun gücünden daha değerli hale gelir. Bu olgu kapitalizmin başlangıcından buyana temel yapısını oluşturmuştur.** Bu durum, her ne kadar çağdaş kapitalizm için de geçerliliğini korumaktaysa da; bir dolu değişime uğrayarak çağdaş kapitalizme bu günkü özgün niteliğini kazandırmış ve bu etmenler çağdaş insanın karakterinin belirlenmesinde önemli etkilerde bulunmuşlardır.

Kapitalizmin gelişmesinin sonucu olarak sürekli bir şekilde sermayenin merkezileşip, yoğunlaştığına tanık olmaktadır. Büyük işletmeler boyutlarını sürekli olarak büyütüp geliştirirken küçükler arada ezilip yitiyorlar. Bu dev işletmelere yatırılan sermayenin sahipleri yönetimden her geçen gün biraz daha uzaklaşıyorlar. **Yüzbinlerce hisse senedi sahibi, işletmeyi elinde tutuyor, yönetim ise, iyi para alan, ama işletmenin mülkiyetine sahip olmayan bir gurup yöneticinin elinde.** Bu yöneticiler işletmenin en yüksek kâra erişmesini istemekten çok işletmenin, dolayısıyla kendi güçlerinin büyümesine önem vermektedirler. Sermayenin merkezileşmesi ve güçlü bir yöneticiler katmanının oluşması işçi hareketinin gelişmesiyle at başı gitmektedir. İşçinin sendikalaşmasıyla, tek işçinin iş gücü pazarında tek başına pazarlığa girmesinin önü alınmıştır. Artık işçide büyük işçi sendikalarında birleşmiş, onu sanayi devlerine karşı koruyacak güçlü bir önder kadroya sahip olmuştur. **Sermaye ala-**

nında olduğu gibi işçiler arasında da, ister iyi olsun ister kötü, ağırlık bireyden yöneticilerin eline geçmiştir. Böylece çok büyük sayılarda insan bağımsızlıklarını yitirerek; dev ekonomik imparatorlukların yöneticilerine bağımlı hale gelmişlerdir. Sermayenin merkezileşmesinin bir başka önemli sonucu da işin özgün bir biçimde düzenlenmesidir. **Geniş ölçüde merkezileşmiş işletmelerde yer alan katı işbölümü, bireyin birey olma niteliğini yitirmesine neden olmakta; onu, makinenin bir parçası haline getirmektedir.**

Çağdaş kapitalizmde insan sorunu şöyle formüle edilebilir: Çağdaş kapitalizm büyük sayılarla, uysallık içinde bir araya gelecek insanlara gereksinim duyar. Bunlar giderek artan bir şekilde tüketime yönelmeli, beğenileri kalıplaşmak ve kolayca etkilenip yönlendirilmelidirler. **Çağdaş kapitalizm kendini özgür ve bağımsız hisseden, hiçbir otoriteye ilkeye ya da özduyuya kul olmamış insanlara gereksinim duyar; ama bunların, buyruk almayaya, kendilerinden isteneni yapmaya, toplumsal mekanizmayla sürtüşmeden yaşamaya yatkın olmalarını ister, öyle ki zor kullanmadan yönlendirilmeli, öndersiz yönetilmeli ve iyi ya da kötü bir amaca sahip olmadan çalıştırılmalıdır.**

Bundan ne sonuç çıkar?

Çağdaş insan kendisinden, çevresindeki insanlardan ve doğadan yabancılaştırılmıştır. İnsan bir meta haline dönüştürülmüş, yaşam güçlerini var olan pazar koşulları altında kendisine en fazla kârı getirecek alana yatırması sağlanmıştır. **İnsan ilişkileri, kendi güvenliklerini sürüye bağılı olmakta, düşünce, duygu ve eylem yönünden diğerlerinden ayrı olmamakta gören, birbirine yabancılaşmış otomatların ilişkileri haline getirilmiştir.** Herkes birbirine olduğunca yakın olmaya çaba harcarken diğer yandan kendini tümüyle yalnız hisseder, tekbaşinalığının her zamanki sonucu olan derin bir güvensizlik, huzursuzluk ve suçluluk duygusuna gömülür. Uygarlığımız kişinin bu tekbaşinalığını bilince çıkartmasını engelleyecek birçok oyalayıcı şeye sahiptir; her şeyden önce **sıkıca düzenlenmiş ve makineleştirilmiş çalışma düzeni insanı en temel insanca isteklerinden, kendini aşma ve bir olmadan habersiz kılar. Bu tekdüzelik, insanda bir doyum yaratmadığı için insan bu bilince çıkartmadığı sıkıntıdan eğlenceyle, eğlence sanayiinin ona sunduğu müzik ve filmlerle kurtulmayı dener, bundan başka eski eşyalarını değiştirip durmadan yeni birşeyler alarak kendini avutur.**

Çağdaş insan Huxley'in **Kahraman Yeni Dünya**'da çizdiği tipe çok benzemektedir: karnı tok sırtı pek, cinsel yönden doygun, kişiliği gelişmemiş, çevresindeki insanlarla son derece düzeyde ilişkiler kuran, Huxley'in sıraladığı **«Birey hissederse, toplum sendeler»;** ya da **«Bugün sahip olabileceğin eğlenceyi yarına bırakma»** bir de hepsini bastıran, **«Bu günlerde herkes mutlu»** sloganlarıyla yönlendirilen bir kişidir o. Günümüzde insanların mutluluğu **«eğlenmeğe»** dayanmakta, eğlenmenin altındaysa **«almanın»**, tüketmenin doygunluğu yatmaktadır. **Dünya, bizim açlığımızı giderecek büyük bir nesne, bir elma, bir şişe, bir memedir; biz durmadan emer, birşeyler bekler ve umarız ve sürekli düş kırıklıklarına**

uğrarız. Karakterimiz değiş tokuş etmek, almak, tüketmek, değiştirmek üzerine kurulmuştur. İster ruhsal olsun ister nesnel ne varsa herşey tüketimin ve değiş tokuşun nesnelere haline gelmişlerdir.

Sevgiye ilişkin durumda zorunlu olarak çağdaş insanın bu toplumsal yapısına göre biçimlenmiştir. **Otomatlar sevemezler. Onlar sadece «kişilik paketleri»ni birbirleriyle değiştirirler ve ucuza kapatma peşinde koşarlar.** Bu yabancılaşmış yapının en belirgin, özellikle evlilikte, sevgi gösterme biçimi «çift» kavramıdır. **Mutlu evlilik üzerine tüm yazılanlar birbiriyle iyi geçinen bir çifti tanımlar. Bu tanımlama uyum içinde çalışan işçi kavramından pek farklı değildir.** Böylesi bir kişi «tam anlamıyla bağımsız» olmalı, işbirliği yapabilmeli, bağışlayıcı ama aynı zamanda tutkulu ve saldırgan olmalıdır. Bu nedenle evlenme kılavuzu kocanın, karısını «anlaması» gerektiğini ve ona yardımcı olmasını öğütler. Karısının yeni giysisini övmeli, pişirdiği yemeklerden dolayı iltifat etmelidir. Diğer yanda kadın, eve yorgun argın, sinirli ve gergin gelen kocasını anlamalı, onun işindeki sorunlardan söz edişini ilgiyle dinlemeli, doğum gününü unuttuğu zaman öfkelenmeyip bağışlayıcı olmalıdır. Bu tüm yaşamları boyunca birbirine yabancı kalan, «candan bağıllığa» ulaşamayan iki insanın, karşılıklı nezaketle davranma ve birbirlerini rahat ettirme çabalarının, iyi işleyen ilişkilerinin toplamından başka birşey değildir.

Çok daha karmaşık sevgi kargaşası taşıyan bir tür nevrozlu hastalık da farklı bir anne-baba ilişkisinden kaynaklanır. Bu nevroz, anne ile baba birbirini sevmez fakat kavga etmeyecek geçimsizliklerini herhangi bir şekilde gizleyebilecek kadar ihtiyatlı oldukları zaman çıkar. **Anneyle babanın birbirlerine karşı soğuk olmaları onların çocuğa karşı da tutarsız olmalarına yol açar.** Böylesi bir ortamda küçük bir kız bir «dürüstlük» tavrı edinecek; fakat ne annesi, ne de babasıyla yakın bir ilişki içine girmesine izin verilmeyecek ve bu nedenle de kızcağız şaşkın ve ürkek olacaktır.

Küçük kız hiçbir zaman anne ve babasının ne düşündüklerini ve duyduklarını bilmeyecek; havada her zaman bilinmeyen, esrarengiz bir dalgalanma olacaktır. Sonuçta küçük kız, dünyadan elini, eteğini çekecek, içine kapanacak, herkesten kaçacak ve bu tavrı, sonraki sevgi ilişkilerine de yansıyacaktır. Bunun da ötesinde içe kapanmanın sonuçları, aşırı huzursuzluğa dünyada güven içinde olmama duygusunun gelişmesine; aşın heyecanlar yaşamının tek yolu olan mazoşist eğilimlere yol açar.

Çağdaş insan içinde bulunduğu anı yaşamaz, ya gelecekte yaşar ya geçmişte. Duygusal bir şekilde annesini ve çocukluğunu düşünür; ya da geleceğe ilişkin mutlu planlar yapar. **Sevgi, ister başkalarının uydurulmuş yaşamlarını ağılıkla paylaşarak olsun, ister yaşanılan anda, geçmişe ya da geleceğe atılarak yaşansın; bu soyutlanmış ve yabancılaştırılmış sevgi biçimi gerçeğin, tekbaşinalığın, ayrı olmanın kişiye verdiği acıyı uyuşturmaya yarar.**

Ortaçağın insanı Tanrıyı ciddiye alıyordu. Tek amaçları Tanrının koyduğu ilkelere göre yaşamaktı, «kurtuluş»u başlıca uğraşları olarak görüyorlar; tüm diğer işlerim geriye atıyorlardı. Böylesi bir uğraştan bugün söz edemeyiz. **Her türlü dinsel değer, güncel yaşamımızın dışına çıkmıştır. Günlük yaşam maddesel rahat ve kişilik pazarında başarı peşinde koşmaktan geçmektedir. Dünyevi uğraşlarımızın ilkeleri, farkedilme ve kendini övmedir. (İkincisine çokluk «bireycilik» ya da «bireysel öncülük» denmektedir). Tümüyle dinsel kültürlerle bağlı insanlar sekiz yaşında bir çocuğa benzetilebilirler, bu yaşta bir çocuk babasının yardımını gereksinir; ama öte yandan babasının öğüt ve ilkelerini kendi yaşamında uygulamaya başlamıştır. Çağdaş insansa üç yaşında bir çocuk konumundadır. Ancak gereksinim duyduğu an baba diye bağırır. Gereksinimi yoksa eğer oyununa dalıp gider. Bu nedenle yaşamımızı Tanrının ilkelerine göre düzenlemek yerine, insan biçimli bir Tanrıya çocuk gibi bağlanarak yasadığımız için bizler, Ortaçağın dinsel kültüründen çok puta tapan ilkel kabilelerin dinsel kültürüne yatkınız.**

Bir başka olgu da çağımızda bilincin sadece çağdaş batı kapitalist toplumuna özgü özellikler taşımakta olmasıdır. Artık kitabımızın başındaki bazı görüşlere dönebiliriz: Çağdaş insan, kendini metaya dönüştürmüştür; yaşama gücünü en fazla kâr getirecek bir yatırım olarak görmekte, kişilik pazarında yerini almaktadır. Kendisinden diğer insanlardan ve doğadan kopmuştur. Artık tüm dileği hünerlerini, bilgisini ve kendisini yani «kişilik paketini» alışverişin kendisi gibi dürüst ve kârlı olmasını isteyen birisiyle değiştirmektedir. Yaşamın ilerlemekten başka amacı, kârlı bir alışverişten başka ilkesi, yoğaltmanın dışında doygunluğu yoktur.

Nesnel düşünce, becerisi akıllılıktır; düşünmenin ardındaki duygusal durum ise alçak gönüllülüktür. Nesnel olabilmek yani kişinin aklını kullanabilmesi; ancak kişi alçak gönüllü tavır içindeyse ve kendini çocukluğundaki kadiri-mutlak, alimi-mutlak olma hayalinden kurtarabilirse olasıdır.

ÖZETLEYEN

CELAL SANCAR

7.3.2016

ANKARA